

РОЗВИТОК ЛІТЕРАТУРНО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ НА ОСНОВІ ЖАНРОВОГО ТА СТРУКТУРНО-СТИЛЬОВОГО ШЛЯХІВ АНАЛІЗУ

Бондаренко Юрій Іванович,

доктор педагогічних наук, професор кафедри літератури,
методики її навчання, історії культури та журналістики
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
ORCID ID: 0000-0003-0938-9588

Автор статті розглядає одну з важливих проблем літературної освіти в середній школі – розвиток творчих здібностей учнів шляхом написання ними власних оригінальних художніх текстів. Він пов'язує таку діяльність із набуттям школярами літературно-дослідницьких знань та умінь, що є пропедевтичним етапом і передує власне творчій діяльності.

У центр уваги потрапляє система жанрових (вір-опис, новела) та стильових («поезія в прозі», імпресіонізм) властивостей програмового літературного матеріалу (новела М. Коцюбинського «Intermezzo»), що стають унаочненням художніх параметрів, які учні мають втілити у своїх творах. Пропозиція автора полягає в тому, щоб здійснити трансформацію літературно-дослідницької діяльності в літературно-творчу. Учні мають навчитися використовувати жанровий та структурно-стильовий шляхи аналізу під час опрацювання програмових текстів, потім перетворити названі вміння у власне текстотворення, намагаючись надати своїм творам заданих жанрових та стильових ознак.

У статті не тільки представлено методичні пропозиції автора, але й подано експериментальний матеріал – словесно-художні образи, створені учнями десятих класів української та іноземної філології Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради. Ці образи відповідають ознакам «поезії в прозі» та імпресіонізму, демонструють різницю між об'єктом зображення й поетично оформленим враженням від нього, а тому виступають художньою основою у творчих роботах старшокласників. Оригінальність названих образів свідчить: значна кількість учнів володіє елементами художнього мислення й за умови його розвитку здатна виконувати творчі роботи із мовною тканиною, наближеною до поетичної, та з імпресіоністичним забарвленням.

Ключові слова: літературні здібності, літературно-дослідницька діяльність, літературно-творча діяльність, жанровий шлях аналізу, структурно-стильовий шлях аналізу, «поезія в прозі», імпресіонізм, вір-опис, новела.

Bondarenko Yuriy. The development of schoolchildren's literary and creative abilities based on genre and structural and stylistic ways of analysis

The author of the article considers one of the important problems of literary education in the secondary school – development students' creative abilities by writing their own original artistic texts. He connects such activity with such activity with schoolchildren's acquisition of literary and research knowledge and skills, which are the propaedeutic stage and precedes actual creative activity.

The system of genre (an essay-description, a novel) and stylistic ("poetry in prose", impressionism) features of program literary material (M. Kotsyubinsky's novel "Intermezzo") gets into focus of attention; they become a visualization of artistic parameters which students should embody in their works. The author's suggestion is to carry out the transformation of literary and research activity into literary and creative activity. Students should learn how to use genre and structural and stylistic ways of analysis during processing of program texts, then transform named skills into own texts, trying to give their works certain genre and stylistic features.

The article presents not only author's methodological suggestions, but also experimental material – verbal and artistic images, created by pupil's of 10 forms of Ukrainian and foreign philology of Nizhyn Regional Pedagogical Lyceum Chernihiv Regional Council. These images correspond to the features of "poetry in prose" and impressionism, show the difference between the object of image and the poetic impression of it, that's why act as an artistic basis in the high school students' creative works. The originality of named images shows: a significant number of students have the elements of artistic thinking and according to its development are able to write creative works with language fabric perform creative works with language fabric, close to poetic and with impressionistic color.

Key words: literary abilities, literary and research activity, literary and creative activity, the genre way of analysis, the structural and stylistic way of analysis, "poetry in prose", impressionism, an essay-description, a novel.

Вступ. Розвиток творчих здібностей школярів – одне з важливих завдань для шкільної освіти, зокрема й літературної. Як пише О. Горбатенко, «створювати власний досвід художньої діяльності, аспробувати його на практиці має кожна дитина ще зі шкільної парти. Про це слід потурбуватися вчителю. Інакше розмова про літературну освіту так і залишиться розмовою» [2, с. 5]. На нашу думку, такий погляд слід усіяко підтримати, адже уроки словесності покликані не тільки збагатити учнів філологічними знаннями та літературно-дослідницькими вміннями, але й спонукати школярів до влас-

них творчих спроб у царині мистецтва слова. Тільки так можна виявляти творчо обдаровану молодь, серед якої постануть ті, які згодом розвиватимуть вітчизняне красне письменство.

Не дивно, що методико-літературна думка періодично звертається до теми розвитку словесно-творчих можливостей школярів молодшої, основної та старшої школи (О. Горбатенко, В. Коваленко, О. Малихіна, С. Мірошник, О. Первак, О. Перехресна, Т. Торчинська та ін.).

На жаль, названий момент слабко врахований у шкільних програмах з української та зарубіжної літе-

ратури. Проте окремі позитивні моменти все ж слід відзначити. Так, у модельній навчальній програмі «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Яценко Т.О. та ін.) [6] в рамках «Нової української школи» наявні спрямування на те, щоб учні 5-6 класів створювали власні загадки, казки, міфи. Важливо, щоб така робота продовжилася і в наступних класах.

Зокрема, широкий простір для вирішенні зазначеної проблеми виникає в старшій школі, адже в цей час учні досягають значних інтелектуальних можливостей як у дослідницькому, так і у творчому плані. У школярів збільшується здатність «... естетично сприймати і розуміти різні художні системи, зокрема мистецтво слова; точність образного бачення з допомогою розвинених уяви та фантазії; схильність до накопичення знань у галузі літературознавства та мовознавства», розвивається самокритика та «внутрішня мотивація щодо спрямованості на досягнення успішних результатів» [8].

Матеріали та методи. Метою статті є виробити алгоритмічну наступність між літературно-дослідницькою та літературно-творчою роботою школярів, унаочнити роль жанрового та структурно-стильового шляхів аналізу як регуляторів заданого процесу, ілюструвати це на прикладі декількох жанрових та стильових параметрів («твір-опис», «новела», «поезія» в прозі», «імпресіонізм») із використанням експериментальних даних, одержаних у десятих класах Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради. Стартовим літературним матеріалом для виконання названих дій стала новела М. Коцюбинського «Intermezzo».

Методи дослідження були такі: моделювання навчального процесу, за допомогою якого було вироблено послідовність розвивальних дій школярів на етапах літературно-дослідницької та літературно-творчої роботи в їх взаємопов'язаності; експерименту – проведення практичної роботи за виробленим алгоритмом, результатом якої є осмислення учнями жанрових і стильових особливостей літературного матеріалу (новели М. Коцюбинського «Intermezzo») та написання власних творчих робіт із використанням цих же художніх характеристик; аналіз навчально-розвивальних дій учнів, оцінка та узагальнення одержаних результатів. Це відповідає думці, що «розвиток творчої компетентності учнів повинен мати науковий, системний, комплексний характер і ґрунтуватися на результатах моніторингових досліджень» [3, с. 18].

Результати. Дослідники літературно-творчих здібностей школярів підкреслюють постійне ускладнення розумових дій, які учні здатні виконувати у зв'язку зі своїм віковим розвитком. Зокрема, О. Малихіна пише: «Спостерігається позитивна тенденція в динаміці розвитку літературно-творчих здібностей молодших підлітків порівняно із молодшими школярами, що виявляється у зростанні оригінальних задумів та сюжетів, у підвищенні композиційної організованості тексту, більш широкому діапазоні мовних засобів виразності та суттєвому зменшенні кількості переказів» [5, с. 116]. Зрозуміло, що в старшій школі є всі психологічні

та методико-літературні передумови для подальшого посилення таких можливостей. Зокрема, це може відбуватися завдяки об'єднанню літературно-дослідницької та літературно-творчої роботи на більш високому рівні, куди входять:

1. Залучення знань та умінь, пов'язаних із вивченням жанрів і стилів, із якими зустрічаються учні 9-11 класів.

2. Особливе застосування шляхів аналізу художніх творів, що використовуються на уроках, для координування творчих зусиль школярів.

На наш погляд, розвиток літературно-творчих здібностей в першу чергу може відбуватися на основі двох шляхів аналізу художнього матеріалу. Перший із них – жанровий. Він дозволяє спрямувати дітей у русло творення власних текстів, що мають відповідати заданим жанровим параметрам. Творча робота відбувається здебільшого на основі пропонованих учителем жанрових пам'яток-схем, які корелюють творчі намагання школярів.

Другий шлях – структурно-стильовий. Перше його застосування припадає на 9 клас, адже в цей час учні починають вивчати історико-літературний курс, який має поширення також і на 10-11 класи. Названий шлях аналізу спрямовує старшокласників на виявлення стильових властивостей художніх творів, забезпечує розуміння літературного матеріалу в контексті історико-літературних процесів, які відбуваються в Україні від часів стародавнього Києва й по сьогоdnішній день. Це дає підстави для переведення діяльності учнів із літературно-дослідницької в літературно-творчу, адже школярі повинні створювати власні художні тексти не тільки у відповідності до жанрових вимог, але й у певному стильовому діапазоні (класицистичному, романтичному, сентименталістському, реалістичному, імпресіоністичному, символістичному тощо).

Теоретичне опанування художніх стилів, виявлення їх ознак в конкретних текстуальних зразках створюють інтелектуальні передумови для подальших творчих спроб старшокласників, які цілком здатні продукувати власні матеріали, що відповідають стильовим ознакам. Отже, робота має відбуватися в декілька етапів:

1. Ознайомлення учнів із рисами художніх стилів (теоретичний етап).

2. Виявлення цих рис у літературних джерелах, пропонованих для вивчення в шкільних програмах (літературно-дослідницький етап).

3. Творення учнями власних художніх текстів, що відповідають вимогам заданого стилю (літературно-творчий етап).

Позитивним моментом слід вважати поєднання жанрових та стильових вимог до написання літературних творів учнями. Названий спосіб орієнтований на цілісний текстуальний результат. Тому використання стильових доміант як творчих орієнтирів найкраще здійснювати у вигляді певного доповнення до художнього жанротворення. Проте такий варіант роботи не завжди можливий, адже учні здатні писати твори тільки невеликих жанрів (казки, оповідання, новели, прозові байки тощо). Разом із тим цілий ряд художніх стилів вивчаються тільки в 9-11 класах на матеріалі середніх та великих епічних

творів (повістей, романів). У цих випадках поєднання жанрових та стильових підходів до організації творчої роботи стає не можливим. Однак все ж доводиться говорити про певну етапність розвитку творчих здібностей школярів 5-8 та 9-11 класів. Для перших це процес, який відбувається тільки на основі жанрових особливостей літературних творів (художні стилі в цих класах не вивчаються). Для других він може відбуватися шляхом ускладнення жанрових вимог стильовими в контексті вивчення відповідних періодів, які проходив розвиток вітчизняного мистецтва слова. Особливо продуктивним варіантом, на наш погляд, є написання учнями 10-11 класів новел із використанням рис імпресіонізму (передача вражень людини від навколишнього світу), експресіонізму (вираження героями своїх емоційних станів, викликаних негативними соціальними обставинами) та неоромантизму (утвердження культу сильної особистості). До уваги слід брати й традиційні для шкільної практики твори – описи, роздуми, розповіді, які також надають можливості для використання стильових підходів під час написання учнями власних текстів. Якщо вчитель-словесник не може запропонувати школярам створення певного жанру (наприклад, перед цим на уроках вивчали повість, роман, поему, один із драматичних жанрів тощо), то в таких випадках описи, роздуми, розповіді цілком здатні виконати роль основи для реалізації старшокласниками стильових вимог.

При цьому важливо здійснити особливе планування навчального процесу, яке дозволяє досягнути певної співмірності та наступності літературно-дослідницьких та літературно-творчих дій школярів. Зокрема, уроки розвитку зв'язного мовлення (саме під час їх проведення учні реалізують свої творчі спроможності) мають відбуватися відразу ж після занять, присвячених вивченню програмового літературного матеріалу, якому письменник надав тих чи інших жанрових та стильових ознак. При цьому літературно-дослідницькі й літературно-творчі завдання також мають містити цілий ряд спільних ознак:

1. У центрі уваги школярів мають перебувати одні й ті ж властивості, які слід або виявити в авторському творі, або створити у власному.

2. Важливо досягнути максимального усвідомлення дітьми способів творення («внутрішніх механізмів» та засобів вираження) цих властивостей, сформувані дослідницькі уміння виявляти їх в конкретних художніх джерелах, що створить необхідні передумови для якісного проведення літературно-творчих етапів.

3. Здійснюючи літературно-творчі дії, учні мають виконувати завдання, подібні до дослідницьких, але з проєкцією на формування індивідуального текстувального матеріалу.

4. У результаті школярі повинні усвідомити пов'язаність двох форм діяльності (дослідницької та творчої), наступність власного розвитку у сфері вивчення художньої літератури та продукування художніх зразків, наділених відповідними стильовими рисами.

Наведену програму навчальних дій буде доречно реалізувати в системі відповідних уроків (на прикладі

структурно-стильового аналізу новели М. Коцюбинського «Intermezzo»).

Урок № 1. Новела Михайла Коцюбинського «Intermezzo». Її жанрові особливості. Риси «поезії в прозі».

Урок № 2. Зображення природи як засобу відтворення психологічного стану героя в новелі Михайла Коцюбинського «Intermezzo». Імпресіоністична манера письма автора.

Урок № 3. Розвиток зв'язного мовлення. Написання твору-опису (або новели) з використання елементів «поезії в прозі» та імпресіонізму.

Літературно-дослідницька мета першого й другого уроків полягає не тільки в тому, щоб ознайомити учнів із фактичним змістом твору, розкрити сюжетні, образні, проблемно-тематичні особливості, але й забезпечити якісне дослідження жанрових та стильових властивостей тексту. Тому увагу школярів обов'язково слід звернути на описи кононівських полів, які й дають підстави стверджувати, що автор використав елементи «поезії в прозі» та імпресіонізму. Ретельна робота на словесно-образному рівні – опрацювання значної кількості мовних деталей, які концентрують у собі враження ліричного героя від природи, – дозволяє познайомити десятикласників із жанрово-стильовою манерою письма М. Коцюбинського. Теоретичною основою тут стають поняття «поезія в прозі» та «імпресіонізм». Заглиблення в текстуальну площину відбувається шляхом декількох дослідницьких дій:

1. Виявлення мовно-художніх образів із високим ступенем поетичності, яку помітно у відповідному семантичному та естетичному маркуванні словесної тканини.

2. Дослідження особливої внутрішньої організації названих образів, яка дозволяє автору передати враження ліричного героя новели від навколишньої дійсності, установлення додаткових відтінків, які з'являються в образах завдяки уяві людини-спостерігача.

3. Теоретичного узагальнення, що таке «поезія в прозі» та «імпресіонізм», виходячи з осмислення художньої специфіки новели «Intermezzo».

Результат такої роботи найкраще оформити таблицею (таблиця 1), у якій розмежовано предмети спостережень ліричного героя та його враження від них: те, на що дивиться ліричний герой, і те, як він його бачить.

Таблиця 1

Герой дивиться на (реальність):	Герой бачить (враження):
Ниви	Зелені хвилі
Світ	Перлова скойка
Сонце	Перлина
Ячмені	Соболина шерсть
Льон	Блакитні річки
Стежки	Змії
Пшениця	Табун лисиць
Гречка	Біла піна
Вівса, пшениці, ячмені	Могутня хвиля

Названа діяльність дозволяє провести ретельні спостереження, необхідні для того, щоб учні наочно переконалися, яким чином «поезія в прозі» та імпресіонізм знаходять своє образне втілення в новелі М. Коцюбинського. Це вписується в загальну концепцію вивчення названих стильових ознак. Як зазначає Л. Нежива, «важливо акцентувати увагу старшокласників на імпресіоністичній образотворчій техніці» [7, с. 248]. Виконати таке завдання, на наш погляд, слід шляхом розмежування об'єктів зображення та авторських вражень від них, що в подальшому матиме проєкцію й на літературно-творчу діяльність школярів.

У контексті такої роботи також слід розглянути тропи й стилістичні фігури, які задіяв письменник (часто це порівняння, розгорнуті у вигляді традиційних зворотів або з допомогою орудного відмінка, наприклад, «тихо пливе блакитними річками льон»; М. Коцюбинський використовує й метафору та риторичні запитання). Текст новели дає матеріал для повторення цілого ряду мовно-художніх засобів.

При цьому школярі розглядають ключове питання:

Якими ліричний герой новели «Intermezzo» бачить (сприймає, уявляє) об'єкти навколишнього світу?

Опишіть кожен із них, виходячи зі змісту правої колонки таблиці, та спробуйте розширити авторську картину своїми словами, доповнюючи її власними уявленнями про ці об'єкти (наприклад, опишіть гречку, як піну, льон, як блакитну річку, світ, як перлову скойку, додавши власні художні штрихи (деталі) тощо).

Отже, вже під час літературно-дослідницького етапу вчитель-словесник включає школярів у творчий процес, розвиває їх образне мислення. Десятикласники створюють невеликі повідомлення описового характеру, виголошують їх на уроці. У такий спосіб авторський текст стає поштовхом для перших літературних спроб. Це своєрідна «творча» гра з художнім твором, яка стимулює літературні обдарування учнів, сприяє їх першому виявленню і разом із тим готує дітей до написання власного тексту.

Починаючи суто творчу діяльність, учні мають виконувати схожу роботу, але з іншою спрямованістю, адже на перший план виходить не вивчення літературного матеріалу, а створення власного. Погоджуємося з думкою В. Коваленко, що під час літературно-дослідницької діяльності учні повинні навчитися «розуміти природу художнього образу та роль його оригінальності», а в процесі літературно-творчої – «шукати шляхи творення новизни художнього образу» [4, с. 13]. У такому визначенні відображено характер переходу розумових дій в іншу якість – творчу.

Простіший варіант – написання твору-опису з елементами «поезії в прозі» та «імпресіонізму». Більш складний – намагання учнями створити новелу з відповідним набором жанрових та стильових властивостей. Проте в обох випадках школярі повинні виконати подвійне завдання: забезпечити власний текст набором елементів, які відповідають вимогам певного жанру чи стилю. Пропонуємо розпочати з другого, адже в такий спосіб буде здійснено формування художньої кар-

тини майбутнього твору з ознаками «поезії в прозі» та «імпресіонізму».

У першу чергу вчитель та учні мають визначитися, які об'єкти будуть представлені в новому літературному тексті. Далі вони мають створити уявні образи, які відповідають названим реаліям, але передають враження від них, і таким чином продемонструвати різницю між спостереженням і його сприйняттям.

Демонструємо найбільш художньо продуктивні варіанти, одержані в результаті роботи учнів десятих класів профілів української та іноземної філології Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради. Жирним шрифтом виділили об'єкти, представлені у творах-описах (те, на що уявно дивляться автори текстів), звичайним – образні утворення, що унаочнюють враження учнів-письменників від них (те, якими школярі «бачать») (уявляють) змальовані об'єкти).

Вода: шовкова тендітна хмаринка, що спустилась з небес; космос, невідомий світ; безперервний потік життя; сяюча перлина; розлиті перлини; біг життя природи; зоряний шлях; переповнений океан надій.

Протилежний берег: місто майбутнього; неначе рука тягне мене до себе; шлях у краще життя; безлюдний острів; тюлень, що спочиває; морська мушля; шматочок хліба, який зверху покритий зеленою пліснявою; багатощарове тістечко; гора кісток.

Легка хвиля, що накочує: велике поле льону, яке невпинно колише вітер; блакитна пелена; тіні дерев, що колихаються; пробіжка спортсмена; наступають морські жителі; згряя наляканих метеликів.

Пісок: шерсть kota; пір'їнки; жаринки; жучки; жовто-іскристий пух; золотий бісер; грудочки рідкого золота; великий кіт; пекуча скеля; дрібні гострі камінці, на які боляче ступати; шерсть золотистого ретривера; піщана дюна, що вдарилась у ноги та швидко розсипалася; солодкий цукор; безмежний простір людської невинності.

Водорості: хмари; неонові стрічки, що показують рекламу; кайдани, що обвивають ноги; підступні змії, що обвиваються навколо ніг і чекають на свою наступну жертву; руки; гойдаються, як діти; джунглі; океанські корали; сітка, що не дає плисти рибкам; зелені солдати; невгамовні дерева, які не можуть встояти від напруги суспільства.

Очерет: солдати, охоронці; ліхтарі, які освітлюють вулички; сторож, що охороняє водойму; золоті списи; кукурудзяне поле; ламкий, як щастя; дерева в густому лісі; стрункі хлопці з пуховими коричневими шапками; закоханий парубок.

Рибки: закохані птахи; люди, які працюють в мегаполісах; листки, що опали з дерев протилежного берегу; люди, що поспішають; маленькі діти граються у квача; лускаті створіння; худоба, що розбігається в різні боки; бульбашки повітря; міфічні істоти.

Власні пальці ніг під водою: кроти; ліліпути; мушлі; п'явки; велетні, що руйнують морське життя; маленькі жучки; маленькі рибки; маленькі люди які живуть у своєму світі; щупальці кальмарів.

Вербни на березі: могутні, патлаті велетні; чарівні дівчата; хмарочоси; мавки; тіні наших забутих предків; дівчина коси розпустила; охоронці.

Тіні дерев на воді: темні гримаси; моторошна істота; літаючі автомобілі або кораблі; монстри; захисна брама; привид, який стоїть за спиною та зараз забере твою душу; чудернацькі згорблені велетні.

Рибалка на протилежному березі: примара; привид; дідусь, який звикає до нового міста; старий мудрець; прив'язаний човен; невтомна мураха; смаглявий котик; мудрий річковий дух; зігнута вітром тополя; філософ; журавель, який шукає рибу; самотній птах; мисливець на пуголовків; пастух, що доглядає за рибками; старий гусак; криничний журавель; скульптура мислителя.

Прив'язаний до берега човен: покинута всіма літня людина; тварина, що опинилась в закритій клітці; архітектурна пам'ятка, яка завжди залишається на своєму місці, мов згадка про минуле місто; невільний кінь; провідник у далекі світи; різдвяна зірка; провідник, що вивозить людей від негараздів; ніби я, прикута до берега; вірний кінь на пасовищі; охоронець, який мене оберігає; осінній лист, що впав та заколисався на воді; собака на прив'язі.

Аналізуючи створені учнями художні образи, можна зробити висновок, що вони відповідають вимогам «поезії в прозі» й мають імпресіоністичне забарвлення. Навколо цих образів школярі формують індивідуальний художній світ, що має достатньо високий ступінь поетичності, хоча й створений з допомогою прозової мови, та передає уявне враження десятикласників від навколишньої дійсності – річки, її підводного та надводного середовища, природного ландшафту біля неї.

Після створення образного наповнення художньої картини слід перейти до написання учнями власного тексту, що відповідає заданим жанровим вимогам. Для цього необхідно використати пам'ятки-семи, які скеровують процес жанротворення, допомагають школярам надати роботі точно заданих вимірів, адже включають в себе опис творчих дій (їх зміст та послідовність). Вони «технологізують творчу діяльність школярів, забезпечують головні вимоги до проведення самостійної роботи такого типу, зокрема встановлюють параметри прогнозованого результату та впроваджують конкретні процесуальні схеми виконання» [1, с. 84].

Новела

Написання учнями власної новели з елементами «поезії в прозі» та імпресіонізму – цілком вмотивований педагогічний крок в контексті вивчення яскравого художнього зразка – «Intermezzo» М. Коцюбинського. Важливо, щоб підготовка до творчого етапу включала в себе жанровий аналіз названого літературного тексту, ознайомлення школярів з жанровими властивостями новели. Особливо слід звернути увагу на поворотну в житті персонажів подію, незвичайність долі героїв та їх внутрішніх рис. Проте саме пам'ятка-схема дозволяє учням виконати роботу в тій послідовності, яка приведе до необхідного результату. Отже, школярі повинні здійснити творчі кроки на основі настанов учителя. Ці настанови такі:

1. Новела – це твір про особливу подію, яка відбулася в житті героя і змінила його життя. Спочатку треба придумати таку подію (вона має відбуватися на березі річки).

2. Герої новели теж мають риси незвичайності (особливі життєві обставини, вчинки, внутрішній світ, сприйняття навколишньої дійсності) (у вашій новелі повинен бути представлений поетичний погляд героя на природу з використанням рис імпресіонізму – елемент незвичайності).

3. Створіть сюжет власного тексту: у новели він швидкий, достатньо напружений, з несподіваною розв'язкою. Пригадайте, що ви знаєте про конфлікт, експозицію, зав'язку, розвиток дії, кульмінацію, розв'язку.

4. Запрограмуйте в тексті виразні словесні деталі (вони придумані на підготовчому етапі), які мають поетично-імпресіоністичне забарвлення й наповнюють художню картину. У першу чергу вони повинні стосуватися опису природи в її індивідуальному сприйнятті головним героєм (героїнею) твору.

5. Відредагуйте написане:

новела – невеликий за обсягом твір про одну незвичайну, поворотну в житті героя подію, не треба «затягувати» сюжет;

розповідь повинна бути послідовною, але стосуватися визначеної події та її наслідків;

у новелі особлива будова речень: для швидкоплинного сюжету найкраще підходять прості синтаксичні конструкції, складні речення краще використовувати під час опису краєвидів, зокрема річки.

Якщо деяким школярам не під силу написати власну новелу, їм можна запропонувати твір-опис природи (річки) на основі особистих вражень, який теж має свої жанрові особливості, хоча вони й простіші, ніж у новелі. Такий тип опису цілком суголосний із художніми картинками, які учні зустріли в новелі М. Коцюбинського під час її структурно-стильового аналізу. Єдине ускладнення, яке школярі повинні здійснити порівняно з традиційними описами, – це не реалістичне зображення побачених об'єктів, а опоетизоване змалювання власних вражень від них, що й відповідає стильовим вимогам «поезії в прозі» та імпресіонізму.

Висновки. Отже, літературно-дослідницькі та літературно-творчі види навчання можуть і повинні бути пов'язані. При цьому перші виконують роль своєрідного пропедевтичного етапу для наступних. Аналітичні дії школярів під час опрацювання програмових художніх творів здатні бути оберненими у творче русло, тобто зазнати трансформації з метою розвитку літературно-художньої креативності.

У старших класах творчі завдання продуктивно виконувати на основі комбінації двох типових для названої вікової групи шляхів аналізу літературного матеріалу – жанрового й структурно-стильового. Перший допомагає школярам не тільки досліджувати, але й створювати власні оригінальні тексти, що відповідають заданим жанровим параметрам. Другий – надати сформованій учнями художній картині відповідного стильового забарвлення.

Зразками в даному випадку завжди виступають програмові літературні тексти. Їх жанрові та стильові особливості – унаочнення художньої специфіки, яку учні

мають реалізувати у власних творчих роботах. Завдання вчителя – організувати умотивований та узгоджений перехід від одного виду діяльності до іншого.

Література:

1. Бондаренко Ю. Розвиток творчих здібностей школярів із допомогою жанрових пам'яток-схем для написання літературних текстів. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)*. 2011. № 9. С. 81–85.
2. Горбатенко О. Активніше залучати дітей до літературної діяльності. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2007. № 4. С. 5–6.
3. Ільченко Н. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках української мови і літератури. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2005. № 11. С. 16–20.
4. Коваленко В.М. Формування образного мислення в обдарованих учнів основної та старшої школи засобами художньої літератури : автореф. дис. канд. пед. наук. Київ, 2004. 20 с.
5. Малихіна О.Є. Особливості та динаміка розвитку літературно-творчих здібностей школярів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Випуск 4. С. 112–117. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2943/1/%D0%9C%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%85%D1%96%D0%BD%D0%B0%20%D0%9E.%20%D0%84.pdf> (дата звернення: 03.03.23).
6. Модельна навчальна програма «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти / Яценко Т.О., Качак Т.Б., Кизилова В.В. та ін. URL: https://drive.google.com/file/d/1lq10rWXaEqTuQXQSE3LWzZyT_rHV7qhj/view (дата звернення: 03.03.23).
7. Нежива Л. Теорія і практика вивчення літературних напрямів українського письменства в школі. Полтава, 2016. 356 с.
8. Торчинська Т.А. Розвиток літературних здібностей учнів молодшого шкільного віку. URL: <https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robota/100-1tendentsiyi-suchasnoyi-pidhotovky-maybutnikh-uchyteliv-pochatkovoyi-shkoly-7-8-zhovtnia-2020-roku/594-rozvitok-literaturnikh-zdibnostej-uchniv-molodshogo-shkilnogo-viku> (дата звернення: 03.03.23).

References:

1. Bondarenko Yu. (2011). Rozvytok tvorchyh zdibnostej shkoliariv iz dopomogoj zhanrovih pamjatok-shem dla napisannya literaturnyh tekstiv. [Development of creative abilities of schoolchildren with the help of genre monuments-schemes for writing literary texts]. *Naukovi zapysky. Serija «Psyholo-pedagogichni nauky» (Nizhynskij derzhavnyj universytet imeni Mykoly Gogola)*. № 9. S. 81-85. [in Ukrainian]
2. Gorbatenko O. (2007). Aktyvnishe zaluchaty ditej lj literaturnoji dijalnosti [More actively involve children in literary activities]. *Vsesvitna literature v serednih navchalnyh zarkadah Ukrainy*. № 4. S. 5-6. [in Ukrainian]
3. Ilchenko N. (2005). Rozvytok tvorchyh zdibnostej uchniv na urokah ukrajinskoji movy i literatury [Development of students' creative abilities in Ukrainian language and literature lessons]. *Ukrajinska literature v zagalnoosvitnij shkoli*. № 11. S. 16-20. [in Ukrainian]
4. Kovalenko V.M. (2004). Formuvanna obraznogo myslenna v obdarovanyh uchniv osnovnoji ta starshoji shkoly zasobamy hudozhnoji literatury. Avtoreferat dysertatziji na zdobutta stupena kandydata pedagogichnyh nauk [Formation of imaginative thinking in gifted elementary and high school students by means of fiction. Dissertation abstract for obtaining the degree of Candidate of Pedagogical Sciences]. Kyiv. 20 s. [in Ukrainian]
5. Malyhina O. J. (2018). Osoblyvosti ta dynamika rozvytku literaturno-tvorchyh zdibnostej shklariv [Peculiarities and dynamics of the development of literary and creative abilities of schoolchildren]. *Naukovyj visnyk Hersonskogo derzhavnogo universytetu*. Vypusk 4. S. 112-117. Retrieved from: (data zvernenna: 03.03.23) [in Ukrainian]
6. Latzenko T.O., Kachak T.B., Kyzyllova V.V., Paharenko V.I., Dachok S.O., Ovdijchuk L.N., Slyzhuk O.A., Makarenko V.M., Trugub I.A. (2021). Modelna navchalna programa «Ukrainska literatura. 5-6 klasy» dla zakladiv zagalnoji serednoji osvity [Model curriculum "Ukrainian literature. 5-6 classes" for institutions of general secondary education]. Retrieved from: https://drive.google.com/file/d/1lq10rWXaEqTuQXQSE3LWzZyT_rHV7qhj/view (data zvernenna: 03.03.23) [in Ukrainian]
7. Nezhyva L. (2016). Teorija i praktyka vyvchenna literaturnyh napramiv ukrajinskogo pysmenstva v shkoli [Theory and practice of studying literary directions of Ukrainian writing at school]. Poltava. 356 s. [in Ukrainian]
8. Torchynska T.A. (2020). Rozvytok literaturnyh adibnostej uchniv molodshogo shkilnogo viku [Development of literary abilities of primary school students]. Retrieved from: <https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robota/100-1tendentsiyi-suchasnoyi-pidhotovky-maybutnikh-uchyteliv-pochatkovoyi-shkoly-7-8-zhovtnia-2020-roku/594-rozvitok-literaturnikh-zdibnostej-uchniv-molodshogo-shkilnogo-viku> (data zvernenna: 03.03.23) [in Ukrainian]